

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ**

Кафедра аудиту, ревізії та аналізу

**МІЖДИСЦИПЛІНАРНА
КУРСОВА РОБОТА**

на тему:

**Інформаційна база проведення економічної експертизи
фінансово-кредитних операцій підприємств**

*Студента I курсу групи ОЕЕМ-11
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
магістерської програми «Економічна експертиза»
Попка В.П.*

*Керівник : к.е.н., доцент
Хаблюк О.А.*

Національна шкала

Кількість балів: _____

Оцінка: ECTS _____

ТЕРНОПІЛЬ - 2017 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. Економічна експертиза в Україні : її зміст, завдання і функції	4
2. Поняття фінансово-кредитних операцій як об'єктів економічної експертизи	11
3. Нормативно-правові акти, що регулюють проведення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій	17
4. Документальне оформлення обліку фінансово-кредитних операцій підприємства.....	23
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31

ВСТУП

Основою налагодження фінансово-господарської діяльності підприємства є договірні та розрахункові відносини, які регулюються Цивільним Кодексом України. В процесі їх практичної реалізації одне підприємство по відношенню до іншого виступає постачальником матеріальних цінностей, робіт чи послуг, а в іншого виникають зобов'язання щодо їх оплати.

У даний час основною умовою розвитку кожного підприємства є його здатність ефективно вести виробництво з метою отримання певного доходу. Нажаль більша частина підприємств України не може ефективно працювати без залучення коштів, а тому для покращення своєї економічної діяльності з метою отримання певного прибутку змушена використовувати кредити банків.

Слід зауважити, що залучення в оборот позикового капіталу в розумних розмірах та ефективно його використання може поліпшити фінансовий стан, і навпаки - якщо підприємство залучає у свій оборот позиковий капітал у розмірах, які економічно необґрунтовані, то це погіршить його фінансовий стан відповідно.

З розвитком товарного виробництва кредит стає обов'язковим атрибутом господарювання, адже допомагає уникнути кризових явищ, безперервно здійснювати виробництво товарів та обмін ними. Крім того, кредит – один із найкращих варіантів покращення фінансового стану підприємства.

Виходячи із вищесказаного, слід зазначити, що вивчення інформаційного забезпечення проведення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій підприємства є актуальним.

Метою курсової роботи є вивчення порядку формування інформаційного забезпечення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій в Україні.

1. Економічна експертиза в Україні : її зміст, завдання і функції

В даний час економіці України притаманні високий рівень тінізації, криміналізації економічного суспільства, розповсюдження напівлегальних методів ухилення від сплати податків. В такій ситуації слід посилити контроль за фінансово-господарською діяльністю всіх суб'єктів господарювання, а основну увагу приділити попередженню вчинення економічних правопорушень. Також економічна нестабільність призводить до виникнення спірних ситуацій між співвласниками, акціонерами та іншими учасниками ринкових відносин, що в кінцевому результаті часто закінчується розглядами у суді. Тому на державному рівні необхідно ініціювати процес щодо формування такої незалежної системи як інститут економічної експертизи.

В сучасних ринкових умовах чимало суб'єктів господарювання (юридичних осіб та приватних підприємців) та звичайних громадян стають учасниками судового розгляду з найрізноманітніших приводів - від адміністративних спорів з контролюючими органами до кримінальних справ про розкрадання та нанесення матеріального збитку.

Як правило, в подібних ситуаціях кращим варіантом захисту в судовому процесі є проведення економічної експертизи кваліфікованим спеціалістом.

Судово-економічні експертизи являють собою процесуальні дії, що провадяться в установленому законом порядку, що ґрунтуються на спеціалізованому дослідженні економічної діяльності на підставі фінансово-господарської документації, які здійснюються з використанням спеціальних знань в галузі економічної науки з метою виявлення фактичних даних про вчинення господарських операцій.

Основна мета судово-економічних експертиз - сприяння судовим органам в дослідженні і інтерпретації економічних показників, виявлення їх навмисних та ненавмисних викривлень.

Ми встановили, що серед вітчизняних науковців більшість з них трактує економічну експертизу не як інструмент запобігання економічним злочинам, а

як доказ їх вчинення відповідно. Наприклад, на думку Світлоокої В.Ф., актуальним науково-практичним завданням, вирішення якого дозволить підвищити рівень економічної безпеки України, є визначення місця і ролі економічної експертизи у сфері державного контролю [35]. При цьому слід виходити з того, що експертна діяльність включає такі складові як: правове, кадрове, фінансове, організаційне і науково-методичне забезпечення проведення експертиз і використання їх висновків.

Поняття економічної експертизи в чинному законодавстві України чітко не представлено. Тут спостерігаються визначення категорій «експертиза» і «судова експертиза». Як зазначають Романів С.Р. і Голяш І.Д., «проаналізувавши низку законодавчих актів, ми прийшли до висновку, що трактування поняття «експертиза» є вузькоспеціалізованим і стосується лише деяких сфер діяльності (архітектурна, ветеринарна, будівельна, екологічна та ін.). Про проведення експертизи також згадується у Податковому кодексі України (ПКУ)(ст.82, 83, 84) [34]. Зокрема в ПКУ представлені певні умови для проведення експертизи. Однак законодавство, що регулює питання призначення і проведення експертиз обмежує коло замовників і виконавців у цій сфері». Тому ми погоджуємося із думкою, що виконання вимог ПКУ можливе тільки у ході економічних досліджень, для призначення яких не вимагається постанова слідчого чи судового органу [27].

Результати дослідження нормативно-правових актів і спеціалізованої літератури з проблем контролю в Україні свідчать, що під економічною експертизою в більшості випадків розуміють один із видів судової експертизи або ж специфічну послугу аудиторських фірм. На нашу думку, категорія «економічна експертиза» є більш ширшою і охоплює по своїй суті всі види економічної діяльності. Тому зміст економічної експертизи полягає, по-перше, у дослідженні, перевірці, аналізі та оцінці стану діяльності суб'єктів господарювання, по-друге, у виявленні чинників, що сприяють скоєнню економічних зловживань і приховуванню їх наслідків.

Класифікація економічної експертизи в Україні має такий вигляд (рис.1).

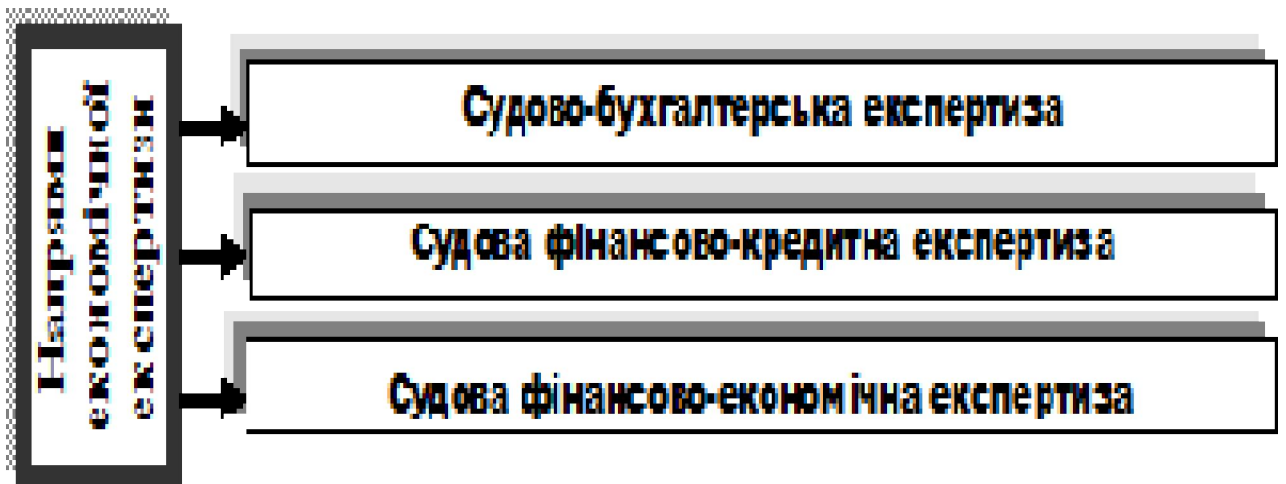
Рис.1 Класифікація економічних експертиз в Україні

За видами діяльності розрізняють економічні експертизи промислових, сільськогосподарських підприємств та ін. Економічні експертизи можуть бути ініційовані як органами суду і досудового розслідування, так і приватними особами. Такі експертизи можуть проводитися у випадку судового розгляду, банкрутства підприємства, розподілу чи передачі майна у володіння іншій особі для з'ясування фінансових показників і т.д.

У відповідності з Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень є такі види економічної експертизи як:

- експертиза документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності;
- експертиза документів про економічну діяльність підприємств і організацій;
- експертиза документів фінансово-кредитних операцій [14, 23].

Виходячи із видів економічна експертиза може проводитися за такими напрямками (рис.2).

Рис.2. Напрями економічної експертизи

Економічну експертизу призначають правоохоронні органи при розслідуванні справ за економічними правопорушеннями. Експертизи цієї групи взаємопов'язані між собою при дослідженні питань економічної діяльності. Разом з тим, вони мають певні відмінні риси у методиці дослідження, узагальненні і використанні результатів експертизи у системі юридичних доказів.

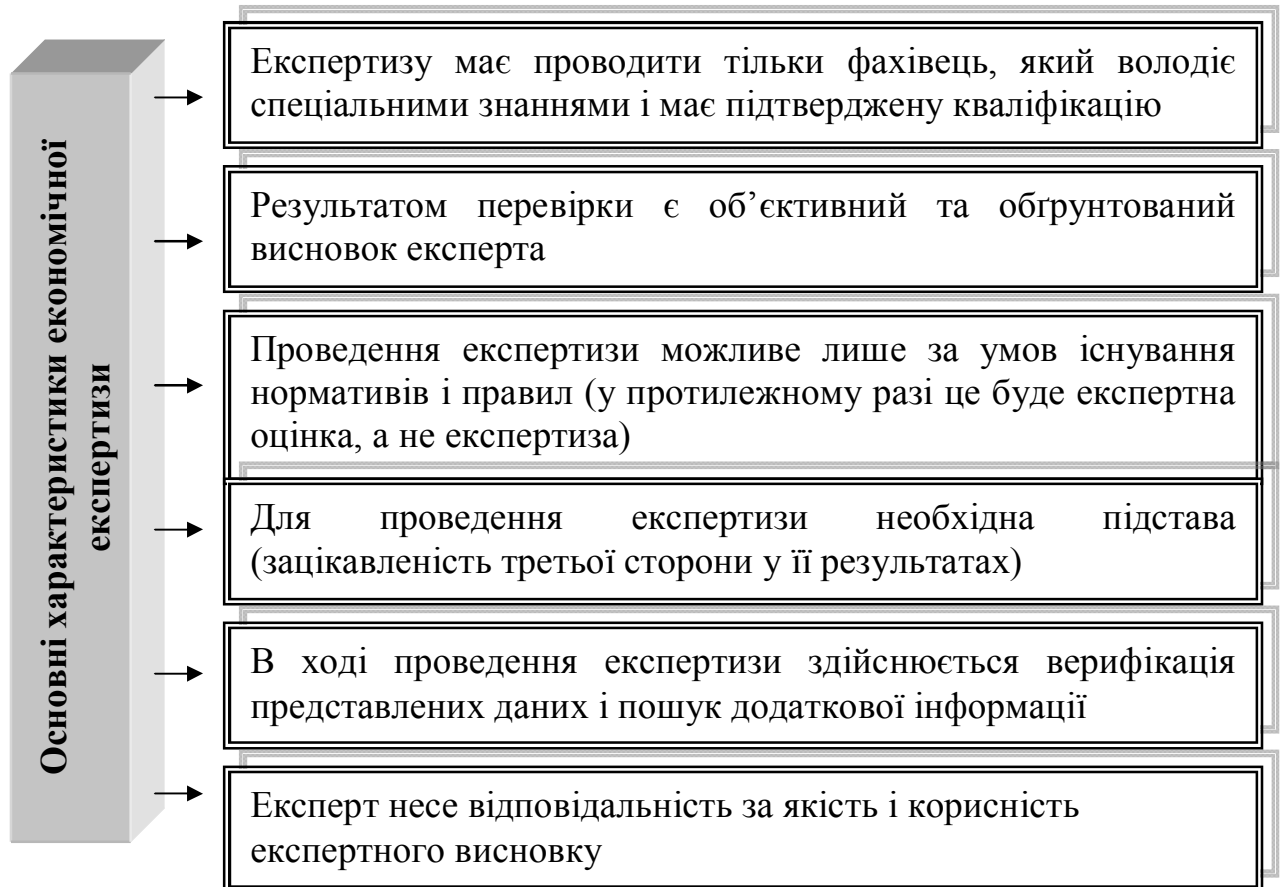
На рис.3 нами представлені основні характеристики економічної експертизи в Україні.

Економічна експертиза характеризується:

- процесуально-правовим змістом;
- економічним змістом.

Процесуально-правовий зміст експертизи полягає у визначенні її як процесу, керованого системою правил, закріплених законодавчо. Із процесуально-правового погляду економічна експертиза нічим не відрізняється від інших судових експертиз

Економічний зміст економічної експертизи полягає у реалізації системи знань у галузі бухгалтерського обліку, фінансів, аудиту, ревізії, економічного аналізу тощо. Перелічені особливості, пов'язані із застосуванням спеціальних знань, виокремлюють таку експертизу в самостійний вид судових експертиз .

Рис.3 Основні характеристики економічної експертизи

Економічна експертиза проводиться в межах кримінально-процесуального, цивільно-процесуального і господарсько-процесуального законодавства особою, яка володіє спеціальними знаннями в галузі бухгалтерського обліку, з метою встановлення фактичних даних, що мають значення для справи.

В подальшому представимо основні завдання економічної експертизи в розрізі її окремих видів.

Основними завданнями експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності є:

- визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, періоду і місця їх утворення;

- визначення документальної обґрунтованості оформлення операцій з одержання, зберігання, виготовлення, реалізації товарно-матеріальних цінностей, у тому числі грошових, основних засобів, надання послуг;
- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку грошових коштів, цінних паперів;
- визначення документальної обґрунтованості відображення в обліку операцій з нарахування та виплати заробітної плати, інших виплат;
- установа відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку доходів та витрат за фінансово-господарськими операціями, що підлягають оподаткуванню податком на прибуток;
- визначення відповідності чинному законодавству відображення в податковому обліку податкових зобов'язань та податкового кредиту з податку на додану вартість [23].

Основними завданнями експертизи документів про економічну діяльність підприємств і організацій є:

- визначення документальної обґрунтованості, аналізу показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо);
- визначення документальної обґрунтованості аналізу і структури майна та джерел його придбання;
- визначення документальної обґрунтованості стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування;
- визначення документальної обґрунтованості та аналізу джерел власних коштів та результатів фінансово-господарської діяльності;
- установа документальної обґрунтованості та аналізу загальногосподарських і спеціальних фондів;
- визначення документальної обґрунтованості та аналізу реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами;
- визначення документальної обґрунтованості та аналізу економічної доцільності отримання і використання кредитів і позик;

- визначення документальної обґрунтованості та аналізу витрат і цін як чинників фінансової стабільності, беззбитковості;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків при приватизації та оренді відповідно до чинних методик оцінки вартості майна, що приватизується, та інші питання, пов'язані з приватизацією, банкрутством підприємств;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків частки майна при виході учасника зі складу засновників;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченого заробітку (від несвоєчасної виплати компенсації заподіяної шкоди при втраті працездатності і в інших випадках);
- визначення документальної обґрунтованості цільового витрачання бюджетних коштів;
- визначення документальної обґрунтованості розрахунків втраченої вигоди [23].

Основними завданнями експертизи документів фінансово-кредитних операцій є:

- визначення документальної обґрунтованості оформлення банківських операцій з відкриття рахунків, руху грошових коштів на рахунках;
- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів;
- визначення документальної обґрунтованості оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності;
- визначення відповідності чинному законодавству відображення фінансово-господарських операцій банків вимогам нормативних актів з ведення обліку і подання звітності;
- визначення документальної обґрунтованості відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідність даним обліку та звітності, чинному законодавству;

- установлення кола осіб, на яких покладено обов'язок забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів з банківського обліку і контролю [23].

Узагальнюючи вищесказане вважаємо, що держава має на законодавчому рівні визначити поняття економічної експертизи та принципи її проведення, сформувати ринок послуг з економічної експертизи, а для створення сприятливих умов розвитку підприємництва в Україні слід активізувати процес створення незалежних експертних установ, які б здійснювали будь-які види економічних експертиз.

2. Поняття фінансово-кредитних операцій як об'єктів економічної експертизи

Економічні відносини між сторонами кредитної угоди виникають під час одержання позички, користування нею та її повернення. В цих відносинах завжди бере участь не менше ніж дві сторони: позичальник — сторона, що зацікавлена в одержанні позики для досягнення своєї певної цілі, кредитор — сторона, що передає вартість у грошовій чи натуральній формі в кредит. Ці сторони називаються суб'єктами кредитної угоди, а ті грошові чи матеріальні цінності, затрати чи проекти, відносно яких укладається угода позички, є об'єктом кредиту.

У даний час значно розширюються межі кредитних відносин. Кредит обслуговує все більшу частку товарних потоків, замінюючи традиційні товарно-грошові зв'язки обміну. Кредит необхідний як важливий засіб забезпечення фінансово-господарської діяльності економічних суб'єктів.

Попри поширену практику використання у науковій літературі і господарській практиці термінів «грошові відносини» та «грошово-кредитні відносини» для досліджень у даній сфері характерною є відсутність чітко

окреслених підходів до трактування суті цих відносин, правильного розуміння їх змісту. З огляду на такі обставини слід вважати доцільним послідовне вивчення ключових сутнісних аспектів грошової та тісно пов'язаної з нею кредитної форм економічних відносин у їх поєднанні з тим, щоб на цій основі з'ясувати можливі напрямки їх оптимальної організації в умовах ринкової економіки.

Слід розрізняти грошові відносини, фінансові відносини і кредитні відносини.

Грошові відносини є найбільш широким утворенням; вони пов'язані, насамперед, із виміром вартості (ціни) різноманітних товарів і послуг, а також із здійсненням оплати за товари і послуги в безготівковій і готівковій формах. У ринковому господарстві гроші опосередковують рух всієї системи економічних відносин, оборот всіх видів капіталу, процес відтворення національного продукту. Фінансові відносини - це частина грошових відносин, яка пов'язана із формуванням, розподілом і використанням грошових коштів з метою забезпечення потреб держави, підприємств (фірм) і громадян (домогосподарств). У відтворювальному процесі фінансові відносини виражають насамперед відносини розподілу. Характер і зміст фінансових відносин в основних рисах завжди визначається характером грошових відносин.

Кредитні відносини носять поворотний характер.

На базі нерівномірності кругообороту й обороту капіталу виникають відносини, які усувають невідповідність між часом виробництва і часом обігу, вирішують відносне протиріччя між тимчасовим накопиченням коштів та необхідністю їх використання в народному господарстві. Таким відношенням і є кредит, який став невід'ємним атрибутом товарного виробництва.

Судово-економічна експертиза кредитно-фінансових операцій проводиться на підставі завдань експертної установи та постанови правоохоронних органів при виявленні зловживань. Такі зловживання, зазвичай, тісно пов'язані з організацією взаєморозрахунків з постачальниками

чи підрядчиками, покупцями чи замовниками, особами і установами, працівниками господарства, найманими і залученими фізичними особами тощо.

Основними завданнями економічної експертизи кредитно-фінансових операцій є такі як:

- вивчення суті та змісту розрахункових операцій, їх достовірності, законності та правильності відображення на відповідних рахунках і субрахунках обліку;
- дослідження дебіторської або кредиторської заборгованості, термін позовної давності якої минув;
- перевірка правильності відображення дебіторської або кредиторської заборгованості, термін позовної давності якої минув, в аналітичному і синтетичному обліку;
- визначення поточної та очікуваної платоспроможності підприємства при перевірці дебіторської та кредиторської заборгованості за термінами її виникнення;
- аналіз стану претензійної роботи на підприємстві;
- встановлення причин, через які керівні працівники не бажають стягувати суму боргу у примусовому порядку;
- дослідження дотримання нормативно-правового регулювання кредитних операцій і стану розрахунково-платіжної дисципліни на основі знання економіки і наукового тлумачення юридичних норм національного права;
- дослідження правильності відображення в обліку короткострокових та довгострокових позик; перевірка відповідності даних в регістрах аналітичного та синтетичного обліку, головній книзі, оборотних відомостях і фінансовій звітності;
- встановлення нецільового надання чи використання кредиту, ослаблення контрольних функцій банківських установ;

- аналіз того факту, ким складаються і ведуться документи з контролю за використанням кредиту, де ці документи розміщуються і хто має право доступу до них.

У ході проведення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій експерт повинен дати відповіді на такі основні питання як:

Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо відповідності вимогам чинного законодавства документального оформлення операцій (назва банку) з надання кредитів, з повноти та нарахування і сплати відсотків за користування кредитами позичальником (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за кредитною угодою (номер, дата)?

Чи відповідає перелік документів, наданих банку підприємством (назва) для отримання кредитних коштів за кредитною угодою, чинному Положенню про кредитування?

Чи підтверджується документально вартість активів (майна) у підприємства (позичальника), наданого в заставу за кредитною угодою?

Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (вказується суб'єкт контролю), в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?

Чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання кредитних коштів за угодою (номер, дата)?

Чи підтверджується документально дотримання банком (назва) відповідних нормативів відрахувань до страхового резерву?

Чи відповідає наявний у матеріалах справи розрахунок заборгованості позичальника (по сплаті процентів за кредит та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між вказаними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?

Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (зазначаються реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (зазначається назва банківської установи)? [23].

Маючи великі можливості позитивного впливу на розвиток економіки, кредитна система зазнає негативного впливу: неврегульованості окремих правових положень, недоліків кредитно-фінансових технологій, документообігу, зловживань з боку як працівників кредитно-фінансових закладів, так і суб'єктів кредитування, позичальників. Ці обставини загострюють обстановку, що спричинює зростання злочинних посягань на кредитно-фінансові ресурси. Відповідальність за злочини, які певним способом пов'язані з посяганнями на фінансові ресурси, регулюється нормами Кримінального кодексу України.

Згідно Кримінального кодексу України залежно від мети злочину, яку реалізує злочинець, посягання на фінансові ресурси можуть кваліфікуватись як «Шахрайство з фінансовими ресурсами», або «Злочини в сфері відносин власності, зв'язані з шахрайством» [19].

Суб'єктом злочинів можуть бути як кредитори (банки, фонди, асоціації), так і позичальники (юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності). Способи злочинів у кредитно-фінансових відносинах класифікуються за групами наступним чином:

1) перша група - способи посягання позичальника на фінансові ресурси кредитно-фінансових установ.

Зупинимося детальніше на характеристиці різних таких способів першої групи.

Спосіб 1. Підприємець (zareєстрований за місцем проживання і який має документ на здійснення підприємницької діяльності), власник, засновник, посадова особа підприємства-позичальника надають кредитно-фінансовому закладу помилкову інформацію з фіктивними структурами. Надається помилкова інформація для техніко-економічного обґрунтування кредиту з фальсифікацією даних балансу, наданням фіктивних документів на майно, що

виставляється під заставу. Після одержання кредиту і його розкрадання винні вдаються до фіктивного банкрутства, ліквідації тощо.

Спосіб 2. Позичальник (zareєстрований належним способом) надає кредитно-фінансовим установам свідомо помилкову інформацію з метою одержання кредиту для його використання в підприємницькій діяльності: закупівлі основних засобів, сировини, матеріалів тощо.

Спосіб 3. Посадові особи (зазвичай, державних підприємств), отримавши законний пільговий грошовий кредит, використовують його не за призначенням, а для передання під відсотки якійсь комерційній структурі або комерційна структура без жодних документів (за домовленістю) розраховується з посадовою особою, яка привласнює кошти.

2) друга група - способи зазіхання працівників кредитно-фінансових установ на фінансові ресурси, що зберігаються на рахунках клієнтів.

Посадові особи кредитно-фінансової установи без відома клієнта знімають кредитні кошти з його рахунка і використовують їх у власних інтересах, в інтересах банку, у комерційному обороті шляхом надання кредиту іншим підприємствам, участі в угодах на валютній біржі тощо.

При цьому особи можуть вживати такі заходи приховування зловживань як: знімають необхідну кількість коштів з рахунка іншого клієнта або відкладають термін перерахування під різними приводами (неправильно оформлені документи).

3) третя група - способи зазіхань на кредитно-фінансові ресурси, пов'язані зі злочинною змовою представників кредитора і позичальника.

Зупинимося детальніше на характеристиці різних таких способів третьої групи.

Спосіб 1. Працівник кредитно-фінансової установи, що має відповідні повноваження, видає незаконний кредит позичальнику, з яким перебуває у змові. За допомогою позикодавця термін повернення кредиту відсувається (за допомогою підроблення документів, надання помилкової інформації).

Спосіб 2. Працівники кредитно-фінансових установ незаконно дають пільговий кредит позичальнику, після чого останній перелічує суму в розмірі різниці у відсотках між звичайним і пільговим кредитом на зазначений рахунок, з якого позикодавець знімає гроші.

Спосіб 3. Працівники кредитно-фінансових установ у змові з позичальниками створюють підприємства з метою одержання кредиту. Отримані безготівкові засоби за допомогою працівників перетворюються на наявні безпосередньо у кредитно-фінансовій установі за допомогою фіктивного договору позики. Зазначені особи відсувають термін повернення кредиту. Після такої операції можлива зміна засновників, власника, посадових осіб позичальника.

Одним з найважливіших ознак наслідків кредитно-фінансових злочинів є їх сліди — ознаки, які утворюються при здійсненні розрахункових, орендних операцій, на стадіях видачі і отримання кредиту, його використання і повернення, що відображаються в діях, які встановилися між учасниками цих операцій, зв'язках і особливо в документах.

3. Нормативно-правові акти, що регулюють проведення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій

Нормативно-правова база регулювання економічної експертизи фінансово-кредитних операцій в Україні включає два основні напрямки:

- 1) чинні правові акти, що регулюють безпосередньо процес проведення економічної експертизи ;
- 2) нормативно-правові акти, що регулюють облік фінансово-кредитних операцій підприємств.

До першого напрямку слід включити Закон України «Про судову експертизу», Інструкцію про призначення і проведення судових експертиз та

експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень.

Закон України «Про судову експертизу» складається з чотирьох розділів, які об'єднують двадцять чотири статті. Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки [12].

Перший розділ «Загальні положення» містить статті, які дають поняття судової експертизи, принципи судово-експертної діяльності, гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку, забезпечення умов праці судового експерта, суб'єкти судово-експертної діяльності, науково-методичне та організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності, державний Реєстр атестованих судових експертів.

Другий розділ «Судовий експерт» містить характеристики осіб, які можуть бути судовими експертами і осіб, які не можуть бути судовими експертами, обов'язки судового експерта, відповідальність судового експерта.

Розділ 3 розкриває порядок фінансування судово-експертної діяльності, атестації судового експерта, оплати праці та соціальний захист судових експертів, охорони державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, інформаційного забезпечення і кадрового забезпечення.

Четвертий розділ розкриває порядок проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз, міжнародного наукового співробітництва [12].

Інструкція про призначення і проведення судових експертиз та експертних досліджень складається з чотирьох розділів:

- 1) розділ 1 «Загальні положення» розкриває основні види (підвиди) експертизи, дається поняття про первинні, додаткові, повторні, комісійні та комплексні експертизи; визначена підстава для

проведення експертиз відповідно до чинного законодавства, а саме процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи; строки проведення експертизи, що встановлюються залежно від складності дослідження.

- 2) Розділ 2 «Права, обов'язки та відповідальність експерта» розкриває права, обов'язки і види відповідальності експертів в Україні;
- 3) Розділ 3 «Оформлення матеріалів для проведення експертиз (досліджень)» розкриває порядок оформлення постанови про призначення експертизи; порядок вилучення об'єктів для проведення експертизи, порядок оформлення матеріалів про призначення комісійної експертизи,;
- 4) Розділ 4 «Організація проведення експертиз (досліджень) та оформлення їх результатів» розкриває порядок проведення комісійної експертизи, узагальнені функції голови комісії, представлені основні реквізити всіх частин висновку експерта [14].

Важливим складовим чинником успішного функціонування системи фінансово-кредитних розрахунків є нормативно-правова база, орієнтована на створення сприятливих умов для її ефективної діяльності, забезпечення своєчасного завершення розрахунків між суб'єктами господарювання. Однак із розвитком інформаційних технологій, які впроваджуються в банківському секторі, а також з еволюцією грошових інструментів, постає ряд проблемних питань щодо облікової регламентації сучасних форм безготівкових розрахунків суб'єктів господарювання, зокрема нормативного забезпечення їх облікового відображення.

Тому в подальшому доцільно зупинитися на вивченні стану правового регулювання порядку здійснення та облікового відображення фінансово-кредитних операцій в Україні і виявити проблемні питання, які впливають на організацію і методику їх обліку.

Слід зазначити, що загальні правила, форми і стандарти розрахунків фізичних та юридичних осіб і банків у грошовій одиниці України на території

України, що здійснюються за участю банків, встановлює Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті. У табл.1 нами узагальнена нормативно-правова база, що регламентує порядок здійснення безготівкових розрахунків в Україні.

Інформація табл.1 засвідчує, що законодавство України в повній мірі розкриває питання взаємовідносин банків та суб'єктів господарювання стосовно традиційних форм безготівкових розрахунків. Проте, враховуючи розвиток науково-технічного прогресу та стрімкість розробок та впровадження інформаційних технологій зокрема, все більшої популярності набувають розрахунки з використанням електронних грошей. Відповідно виникає питання нормативного регулювання порядку проведення розрахунків з використанням електронних грошей та їх облікового відображення.

Таблиця 1

Нормативно-правові акти, що регламентують порядок здійснення безготівкових розрахунків

Назва нормативного акту	Коротка характеристика
Цивільний кодекс України	Регулює відносини між банком і вкладником при укладанні договору банківського вкладу; визначає взаємовідносини між банком та клієнтом при відкритті банківського рахунку
Господарський кодекс України	Визначає основи діяльності суб'єктів господарювання; окреслює особливості правового регулювання фінансової діяльності, в т.ч. банківської
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	Визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу коштів в межах України, а також встановлює відповідальність суб'єктів переказу
Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах	Регулює правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних і депозитних рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктами господарювання, фізичним особам, іноземним представництвам

У Господарському процесуальному кодексі України стосуюнок до роботи експерта мають такі статті як:

Стаття 31. Участь в судовому процесі судового експерта;

Стаття 41. Призначення і проведення судової експертизи;

Стаття 42. Висновок судового експерта [6].

З Кримінального кодексу України експерт у ході економічної експертизи фінансово-кредитних операцій активно користується такими статтями як:

- Стаття 185. Крадіжка
- Стаття 186. Грабіж
- Стаття 189. Вимагання
- Стаття 190. Шахрайство
- Стаття 191. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем
- Стаття 192. Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою
- Стаття 200. Незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення
- Стаття 205. Фіктивне підприємництво
- Стаття 209. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом
- Стаття 210. Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням
- Стаття 218-1. Доведення банку до неплатоспроможності
- Стаття 220-1. Порухення порядку ведення бази даних про вкладників або порядку формування звітності
- Стаття 220-2. Фальсифікація фінансових документів та звітності фінансової організації, приховування неплатоспроможності фінансової

установи або підстав для відкликання (анулювання) ліцензії фінансової установи

- Стаття 222. Шахрайство з фінансовими ресурсами
- Стаття 231. Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю
- Стаття 232. Розголошення комерційної або банківської таємниці [19].

Кримінальний процесуальний кодекс України містить наступні статті, що мають стосунок до роботи експертів:

- 1) Стаття 69. Експерт;
- 2) Стаття 70. Відповідальність експерта;
- 3) Стаття 84. Докази;
- 4) Стаття 101. Висновок експерта;
- 5) Стаття 102. Зміст висновку експерта;
- 6) Стаття 242. Підстави проведення експертизи;
- 7) Стаття 243. Порядок залучення експерта;
- 8) Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про залучення експерта;
- 9) Стаття 244. Розгляд слідчим суддею клопотання про залучення експерта [18].

До джерел інформації для проведення експертизи кредитно-фінансових операцій належать такі:

- законодавче, нормативно-правове забезпечення розрахунків з бюджетом, дебіторами і кредиторами, постачальниками і покупцями, розрахунків за претензіями, відшкодуванням заподіяних збитків та здійснення інших кредитно-фінансових операцій:

- Цивільний кодекс України;
- Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»;

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій;

- Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”;

- Податковий кодекс України;

- Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань;

- Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 № 356 (зі змінами та доповненнями);

- П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 № 237 (зі змінами та доповненнями);

- П(С)БО № 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 № 20 (зі змінами та доповненнями);

- П(С)БО № 14 «Оренда», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 № 181 (зі змінами та доповненнями);

- висновки різних видів судових експертиз (криміналістичні, почеркознавчі, специфічні тощо);

- матеріали перевірок, проведених установами Національного банку України, фіскальної служби, фінансової інспекції (акти ревізій, експертиз, інвентаризації тощо);

- інформація правоохоронних органів, що міститься в матеріалах розслідуваних справ.

4. Документальне оформлення обліку фінансово-кредитних операцій

Оснoву фактографічної інформації для проведення економічної експертизи фінансово-кредитних операцій становлять такі документи як:

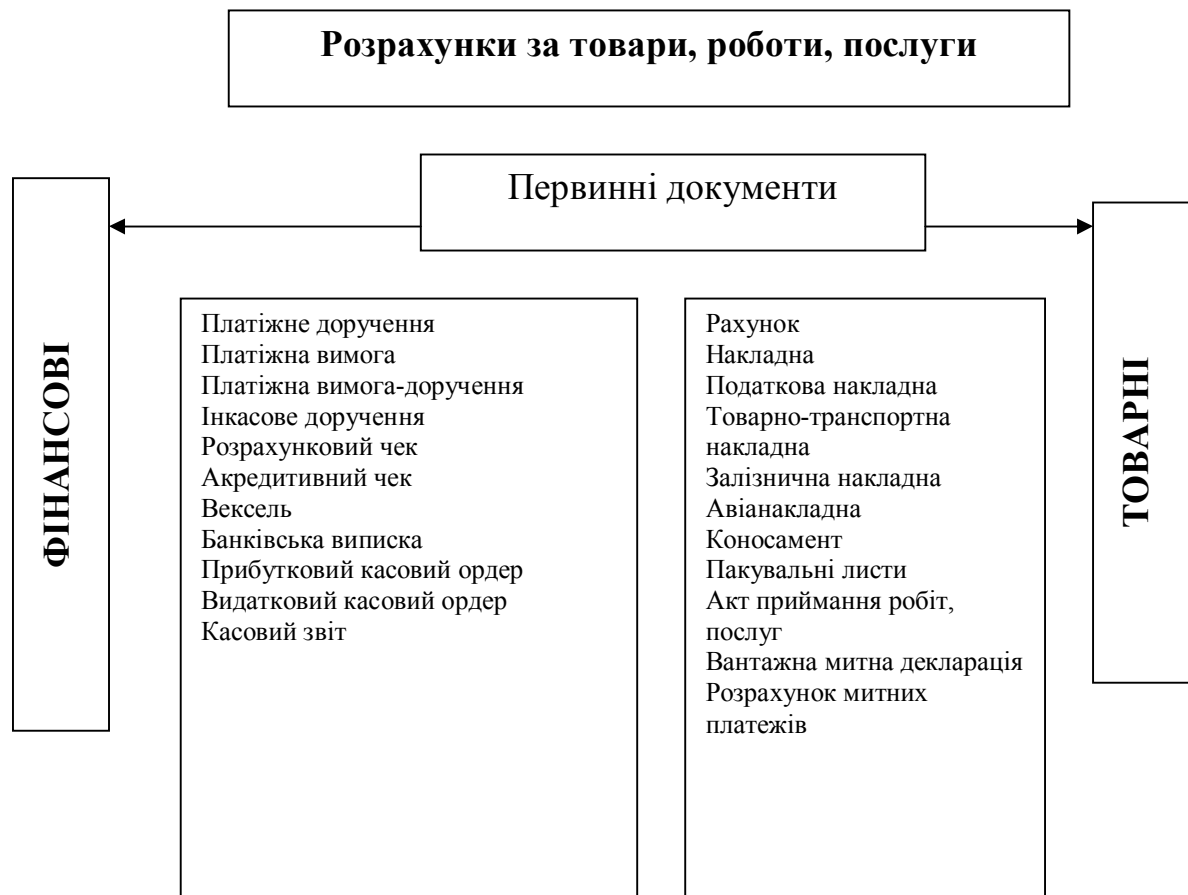
- 1) наказ про облікову політику підприємства;

- 2) первинні документи — виписки з банку; копії платіжних доручень; розпорядження керівництва; накладні, рахунки-фактури, договори, кредитні договори з банками, акти, розрахунково-платіжні документи;
- 3) облікові реєстри — головна книга, журнали-ордери, реєстрианалітичного і синтетичного обліку за рахунками 36, 37, 50, 60,63, 68;
- 4) документи для відкриття поточного рахунка в банку;
- 5) документи позичальника, надані для одержання кредиту (характеристика угоди, розрахунок її економічної ефективності, договору (контракту), для здійснення якого береться кредит, бухгалтерські та статистичні звіти, висновок аудиторської фірми);
- 6) документи і зведення, що підтверджують забезпечення повернення кредиту і платоспроможність позичальника;
- 7) документи з використання та повернення кредиту;
- 8) документи податкової звітності;
- 9) звітні документи — звіт про фінансовий стан підприємства, звіти про фінансові результати, рух грошових коштів, власний капітал [7, 8, 17, 21].

Крім договорів, обов'язковою умовою відображення операцій у бухгалтерському обліку є наявність первинних документів. Оскільки розрахунки за товарними операціями включають в собі одночасно двосторонній рух і грошових коштів, і товарів, робіт, послуг, то й документи при проведенні розрахункових операцій поділяються на дві складові: фінансові та товарно-розрахункові (рис.4.).

При цьому бланки фінансових документів мають відповідати формі, затвердженій НБУ. Тому в наказі про облікову політику стосовно них слід вказувати лише спосіб створення (ручний чи машинний).

Рис.4. Первинні документи по розрахунках за товари, роботи, послуги

Що стосується товарно-розрахункових документів, то вони мають мати як стандартний вигляд у формі затверджених бланків, так і бланки модифіковані самим підприємством. В якості додаткових реквізитів можна рекомендувати розміщення на бланках документів логотипу підприємства, фірмового знаку, попередження про умови проведення оплати, можливості надання знижок, бонусів та ін. Застосування таких особливих ознак на бланках первинних документів сприятиме закріпленню іміджу підприємства, а також зниженню можливостей зловживань з документами, їх заміни та підробок.

Комерційні банки можуть надавати кредити всім суб'єктам господарської діяльності незалежно від їх галузевої належності, статусу і форми власності за умови наявності в них реальних можливостей та правових форм забезпечення своєчасного повернення позики та сплати відсотків (комісійних) за користування кредитом .

Банки при наданні кредитів відбирають найбільш ефективні проекти, що забезпечують випуск і збут продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках, знижують собівартість продукції, підвищують продуктивність праці, збільшують прибутки. забезпечують зайнятість населення та інші позитивні зрушення у роботі підприємств і організацій.

Кредити видаються суб'єктам господарської діяльності у безготівковій формі шляхом :

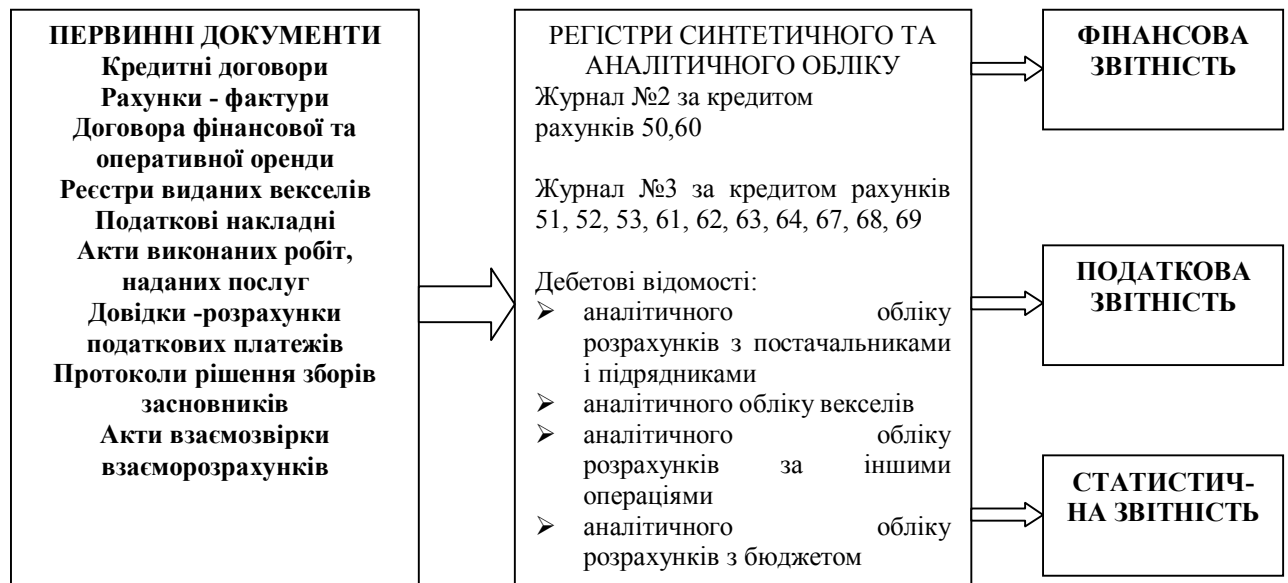
- 1) сплати платіжних документів з позичкового рахунка як у національній, так і в іноземній валюті ;
- 2) перерахування на поточний рахунок позичальника, а також у готівковій формі для розрахунків із здавачами сільськогосподарської продукції.

Для отримання кредиту позичальник звертається до банку з листом , клопотанням чи заявою. У зазначених документах вказується необхідна сума кредиту, його мета, строки погашення та форми забезпечення. Якщо рахунки позичальника відкриті в іншому банку, то він надає в банк установчі документи із зазначенням юридичної адреси, картку із зразками підписів, завірену банком довідку про залишки коштів на рахунках і наявність заборгованості за позичками.

Позичальник, що отримує одноразовий кредит на придбання товарів чи на оплату товарно-матеріальних цінностей за контрактами чи угодами, надає в банк копії цих контрактів і угод та інші документи , що стосуються операцій, надходженнями від яких передбачається погашення кредиту.

Операції, що показують рух позикових коштів, відображаються на основі виписок банку та прикладених до них первинних документів. Виписки обробляються методом зазначення кореспонденції рахунків обліку. Дані оброблених виписок записуються у журналі 1. Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості, де повинні знайти відображення банки, що надають позики, види кредитів, сума, строки погашення, проценти сплачені та інші дані, необхідні для розкриття інформації у фінансовій звітності.

Загальну схему документообігу з обліку зобов'язань узагальнено на рис.5.

Рис. 5. Загальна схема документообігу з обліку зобов'язань

Банківський кредит – будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Облік розрахунків в національній та іноземній валютах по кредитах банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, і по позиках, строк погашення яких минув, ведеться на рахунку 60 «Короткострокові позики». Цей рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів. За кредитом рахунку 60 «Короткострокові позики» відображаються суми одержаних кредитів (позик), за дебетом - суми їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик). За дебетом рахунку 60 «Короткострокові позики» відображають погашення позик та переведення їх до довгострокових зобов'язань в разі відстрочення кредитів (позик) у кореспонденції з кредитом рахунків: 30, 31, 33 — погашення короткострокових позик з рахунків коштів; 34 — погашення короткострокової позики векселем одержаним; 50 — переоформлення короткострокової позики на довгострокову; 60 — переоформлення короткострокової позики на відстрочену чи прострочену; 71, 73

— зарахування в доходи списані короткострокові позики та ін.

Облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням, ведеться на рахунку 50 «Довгострокові позики». Цей рахунок балансовий, пасивний, призначений для обліку джерел засобів.

За дебетом рахунку 50 «Довгострокові позики» відображають погашення заборгованості за довгостроковими позиками та переведення до поточної заборгованості довгострокових зобов'язань в кореспонденції з кредитом рахунків: 30, 31, 33 — погашення довгострокової позики готівкою, перерахуванням коштів з рахунків банків та за рахунок інших коштів; 34— передача короткострокових векселів одержаних в погашення довгострокових позик; 50—переоформлення довгострокових позик на відстрочені довгострокові позики; 61—переведення довгострокових позик у поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями при настанні строку погашення протягом 12 місяців з дати балансу; 71, 73, 74- зарахування в доходи списані довгострокові позики та ін.

За кредитом рахунку 50 «Довгострокові позики» відображають суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових (відстрочених) в кореспонденції з дебетом рахунків: 15 - оплата капітальних інвестицій за рахунок довгострокових позик; 30, 31, 33 — зарахування сум позик на рахунки коштів; 60 — переоформлення відстрочених короткострокових позик на довгострокову; 63, 68 — погашення заборгованості перед постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за рахунок довгострокових позик; 64,65 — оплата податків, платежів і зборів до бюджету та страховим органам; 91, 92, 93, 94 — оплата за рахунок довгострокових позик загально-виробничих, адміністративних та інших витрат та ін.

Одержання короткострокових позик не вимагає особливого документального оформлення в банку. Відділення банку, що обслуговує підприємство, здійснює всі платежі переважно самостійно на основі відповідних платіжних документів (платіжних вимог-доручень, платіжних

доручень, заяв на акредитив та ін.).

Слід відмітити, що синтетичний облік довго- та короткострокових позик (кредит рахунків 50 і 60) ведеться в журналі 2, окремо за рахунком 50 - розділ I, за рахунком 60 - розділ II. В обох розділах записи робляться на основі виписок банку з кредиту рахунків 50 чи 60 у дебет різних рахунків (14, 15, 30, 31, 37, 50, 51, 53, 60, 91, 92, 93, 94, 33, 35, 45, 48, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 95, 99). У розділі I журналу 2 відображається отримання підприємством довгострокового кредиту. У розділі II журналу 2 відображається отримання короткострокової позики на тимчасові потреби підприємства (придбання сировини, матеріалів). Аналітичний облік ведеться в оборотній відомості (розділ III журналу 2), де відображаються позики в розрізі субрахунків, банків, строків погашення позик, сальдо на початок місяця, дебетовий і кредитовий оборот, сальдо на кінець місяця, нараховані проценти за позики за звітний період і з початку року. Наведена інформація у журналі 2 характеризує стосунки між підприємством і банком з питань кредитування та погашення позик. Узагальнені дані можуть використовуватися для аналізу ефективності кредитів і результатів господарської діяльності, отриманих з їх допомогою.

Обліковим реєстром щодо обліку довгострокових позик є журнал-ордер №4, який надає інформацію в аналітичному розрізі.

ВИСНОВКИ

Основою налагодження діяльності підприємства є договірні та розрахункові відносини, які регулюються Цивільним Кодексом України. В їх процесі одне підприємство по відношенню до іншого виступає постачальником матеріальних цінностей, робіт чи послуг, а в іншого - виникають зобов'язання по їх оплаті. В підприємств виникають також зобов'язання щодо оплати праці найманих працівників, здійснення розрахунків із державою за наслідками своєї діяльності, погашення отриманих кредитів і виплати відсотків за ними та багато інших видів заборгованості різним кредиторам.

У діяльності багатьох підприємств укоренилась шкідлива практика зловживання позиковими коштами. Виникають ситуації, коли підприємство, яке вважається безнадійним боржником, у той же час, здійснює активні фінансові вкладення в акції та інші цінні папери. Особливу актуальність проблема неплатежів набуває в умовах інфляції, коли відбувається знецінення грошей.

Звідси випливає, що залучення в оборот позикового капіталу в розумних розмірах та ефективно його використання може поліпшити фінансовий стан, і навпаки - якщо підприємство залучає у свій оборот позиковий капітал у розмірах, які економічно необґрунтовані, то це погіршить його фінансовий стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бекерская Д.А. Судебная бухгалтерия: учеб.-метод. пособие / Д.А.Бекерська. – Одесса: Юрид. лит., 2002. – 222 с.
2. Белов А.А. Судебно-бухгалтерская экспертиза / А.А. Белов, А.И. Белов. – [2-е изд.] - М.: Книжный мир, 2004. – 645 с.
3. Білуха М.Т. Судово-бухгалтерська експертиза : підручник / М.Т.Білуха. - К.: Видавнича компанія «Воля»,2004. - 656с.
4. Волкова І.А. Судово-бухгалтерська експертиза : навчальний посібник для студ.вищ.навч.закладів / І.А.Волкова. -К.:Центр учбової літератури, 2009.-84с.
5. Гавриш Г.О. Сутність та особливості послуги з економічної експертизи. – За матеріалами сайту «Незалежний аудитор».
6. Господарський процесуальний кодекс України, введений в дію Постановою Верховної ради України №1799-ХІІ від 6.11.1991р. (із змінами і доповненнями станом на 02.06.2016).
7. Гуцаленко Л.В. Судово-бухгалтерська експертиза : навч.посібник / Л.В.Гуцаленко, Л.Г.Михальчишина, В.М.Сидорчук, І.К.Пентюх. – К.:Центр учбової літератури, 2011. – 352с.
8. Дікань Л.В. Судово-економічна експертиза : навч. посіб. / Л.В.Дікань, В.Д.Понікаров, О.В.Кожушко. - Харків : ХНЕУ, 2014. - 431с.
9. Дондик Н.Я. Спеціальні бухгалтерські знання та їх застосування під час розкриття та розслідування економічних злочинів : монографія / Н.Я.Дондик. – К. : Атака, 2007. – 144с.
10. Дудоров О. Злочини у сфері господарювання : кримінально-правова характеристика : [монографія] / О. Дудоров. - К. : Юридична практика, 2003. – 924 с.
11. Експертизи у судочинстві України : наук.- практ. посіб. / [С.Б.Бойченко та ін.]; за заг. ред. проф. В.Г.Гончаренка та І.В.Гори ; Акад. адвокатури Ураїни. - Київ : Юрінком Інтер, 2015. – 502с.

12. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994р. №4038-ХІІ (із змінами і доповненнями) від 16.07.1999 р. № 996 – ХІУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.rada.gov.ua>.
13. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999р. №996-ХІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.rada.gov.ua>.
14. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України №53/5 від 08.10.1998р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України №1350/5 від 27.07.2015р.).
15. Інструкція про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затверджена наказом Міністерства юстиції України №3505/5 від 12.12.2011р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України №1659/5 від 07.09.2015р.).
16. Капустник К. Алгоритм проведення експертиз документів фінансово-кредитних операцій при наданні споживчих кредитів в іноземній валюті / Капустник К.В., Івахненко П.О. // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – В.14. – 2014. – С.329-334.
17. Ковальова О.В. Судово-бухгалтерська експертиза : навч. посіб. / О.В.Ковальова, О.В.Бардаков. – Х. : Апостроф, 2012. – 221с.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012р. (із змінами і доповненнями станом на 07.09.2016р.).
19. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. №2341-ІІІ (із змінами і доповненнями станом на 06.10.2016р.).
20. Лазаренко В.І. Судова бухгалтерія : навч. посіб. / В.І.Лазуренко. – Донецьк : Світ книги, 2012. – 510с.
21. Мумінова-Савіна Г.Г. Судово-бухгалтерська експертиза : навчальний посібник / Г.Г.Мумінова-Савіна.-К.: КНЕУ, 2003.-202с.
22. Наказ Мінфіну України «Про затвердження Плану рахунків

- бухгалтерського обліку» № 291 від 30.11.99р. і Інструкція по його використанню. [Електронний ресурс].– Режим доступу .- <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0892-99>.
- 23.Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені Наказом Міністерства юстиції України №53/5 від 08.10.1998р. (у редакції наказу Міністерства юстиції України №1350/5 від 27.07.2015р.).
- 24.Н(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (наказ Мінфіну від 07.02.13.№ 73 зі зміна від 08.02.2014 № 48) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
- 25.Пашинська І.І. Концептуальні основи судово-економічної експертизи / І.І.Пашинська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. – 2013. - №1. – С.296-298.
- 26.Перевозова І.В. Економічна експертиза як специфічна галузь знань / І.В.Перевозова // Економіка : реалії часу. – 2013. - №3(8). – С.97-105.
- 27.Податковий кодекс України від 2.12.2010р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.rada.gov.ua>.
- 28.Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань. Наказ Міністерства фінансів від 02.09.2014р. № 879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>.
- 29.П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 № 237 (зі змінами та доповненнями).
- 30.П(С)БО № 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 № 20 (зі змінами та доповненнями).
- 31.П(С)БО № 14 «Оренда», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 № 181 (зі змінами та доповненнями).
- 32.Понікаров В.Д. Судово-економічна експертиза : навч. посібник / В.Д.Понікаров, С.М.Попова, Л.М.Попова. - К. : Центр учбової літератури, 2008. – 271с.

33. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності : окремі криміналістичні методики : [монографія] / В.Ю.Шепітько, В.О.Коновалова, В.А.Журавель [та ін.]; за ред. В.Ю.Шепітька. -Х. : Право, 2006. – 624с.
34. Романів С.Р. Економічна експертиза : її сутність і роль у сфері контролю / Романів С.Р., Голяш І.Д. // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Наукові економічні дослідження:теорії та пропозиції».- Запоріжжя, 2016.- С.76-78.
35. Світлоока В. Місце і роль економічної експертизи в сфері державного контролю економічної діяльності / В.Ф.Світлоока // Ефективна економіка. – 2011. - №12. – С.45-47.